

A mosonmagyaróvári Nyugdíjas Egyetem formálásának lehetősége az élethosszig tartó tanulás klasszikus rendszerének irányába⁶

Beke Dóra – Németh-Torkos Anett Szilvia
Széchenyi István Egyetem, Győr

1. Bevezetés

A XXI. század felgyorsult ritmusú világában egyre nagyobb szükség van arra, hogy a tanulás folyamatát ne zárjuk le az iskolapad elhagyásával. A munkaerőpiac igényeinek gyors változásának követéséhez, az ehhez való alkalmazkodáshoz meg kell őriznünk a képességünket arra, hogy folyamatosan bővítsük ismereteinket. A munkáltatók igényéhez az iskolarendszer által nyújtott képzések csak lassan tudnak alkalmazkodni, tehát az ott megszerzett tudás folyamatos frissítésére, bővítésére van szüksége a munkavállalóknak ahhoz, hogy helyzetüket stabilizálni tudják, valamint ahhoz, hogy jobb pozíciót tudjanak maguknak teremteni.

Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a demográfiai adatok alapján egyértelműen látható, hogy társadalmunk öregszik így nyilvánvaló, hogy az idősebb korosztály képzése is be kell, hogy épüljön az élethosszig tartó tanulás rendszerébe. Ennek a korosztálynak azonban, mivel ők lassan kikerülnek a munkaerő piacról, más képzési formákat és más célból kell biztosítani. A társadalom javát szolgálja, ha az idősebb generáció is érti a mai világot, eligazodik benne, képezi magát, ezáltal javul az életminősége és az öregedés folyamatára az ún.: „sikerős öregedés” jellemző. A sikeres öregedés egyrészt védi az időseket a depresszió kialakulásától és védi a hozzátartozókat is az esetleges hanyatlás miatt érzett lelki és fizikai tehertől, ugyanis a sikeres öregedés olyan viselkedésmintázat, amely képes aktív, tudatos, új vagy kompenzáló erőforrások kialakítására.

2. Irodalmi áttekintés

Több szerző is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a lifelong learningnek pozitív hatása van a személyiségfejlődésre, elősegíti az élet különböző területeinek megértését, a változó viszonyokhoz való alkalmazkodás sikerességét. Ezen túlmenően innovatívabbá, produktívabbá teszi a társadalmat, kinyitja a világot a munkavállalók előtt és ezeken keresztül erősíti a gazdaságot. Megállapították azt is, hogy a tanulás folyamatába való újbóli bekapcsolódás felnőtteknél sok esetben az egyéni identitásválságból fakad (Laal 2011; Laal et al. 2014; Beller–Or 1998; Pierce 1993; Foster 1988).

Többen leírták, pontokba szedték az élethosszig tartó tanulás előnyeit, megfogalmazták, hogy miért van rá szüksége a társadalomnak. Kiemelték, hogy a folyamat segít céljaink elérésében, jobb állást találhatunk általa, stimuláló és megerősítő hatású az individuumra nézve, növeli az egyének önbecsülését. Leírják azt is, hogy a tanulás hozzásegít szellemi frissességünk megőrzéséhez, hiszen több kutatás is kimutatta, hogy a magasan képzett embereknél kisebb eséllyel jelentkezik az időskori demencia. Emellett fontos szerepe van az egyének közötti szociális kapcsolatok erősítésében, javítja a kommunikációs képességet, hiszen a tanulás folyamata igényli az értő olvasást, támogatja az íráskészséget, aminek fejlődése hozzájárulhat a munka területén történő hatékonyabb kommunikációhoz, pl. üzleti levelek írása, prezentációs anyagok készítése révén. A szabadság érzésének kiteljesedéséhez szintén hozzájárul a

⁶ A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00008 számú „Innovatív tudományos műhelyek a hazai agrár felsőoktatásban” című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

megszerzett tudás növekedése. Végül pedig kiemelendő, hogy az élethosszig tartó tanulás rendszerének köszönhetően a tanulás életformává vált. Az emberek nem tekintik ezt az iskolarendszer elhagyásával lezárt folyamatnak, hanem a mindennapjaik szerves részévé tették (Bryce 2000; Chen 2003; Colardyn 2004; Friesen 2004; Longworth 1996; Dunn 2003; Laal–Salamati 2012).

Rojvithee (2005) négy életszakasz tanulási sajátosságait írta le a következőképpen:

- 0-5 éves kor: az élet korai szakaszában történik annak az alapnak a kialakítása, amire a későbbi tanulási folyamatok épülnek. Így ez a szakasz kiemelt jelentőségű. A tanulás elsősorban informális, a gyerekek másolják, utánozzák környezetüket, a szüleiket, társaikat.

- 6-24 éves kor: ebben az időszakban a tanulás elsődleges helye az iskola (általános iskola, gimnázium/középiskola, főiskola, egyetem) és zömében formális jellegű. A tanulás nem korlátozódik csupán az oktatási intézményekre, az egyének tanulnak szociális kapcsolataik, családi modellek és a tömegtájékoztatás forrásaiból is.

- 25-60 éves kor: a felnőttkorra elsősorban az informális tanulás jellemző. A leghangsúlyosabban megjelenő csatornák a munka világa, a kollégák, tréningek, média. Ebben a szakaszban már jelentős szerepe van a saját tapasztalatokból való tanulásnak, különösen a problémamegoldás terén. Szerencsés esetben az egyének igénylik a folyamatos fejlődést mind intellektuális, mind gyakorlati területen, hogy az új tapasztalatokat beépíthessék munkájukba, mindennapi életükbe.

- 60 éves kor felett: idősebb korban nagyrészt olyan tevékenységekből tanulnak az emberek, amik az életkorukból adódó sajátosságoknak leginkább megfelelnek. Sokat adhat a zene, a képzőművészet, a sport, az önkéntes munka, a különböző klubok és a speciálisan idősek számára kialakított rendszerszerű tanfolyamok, képzések.

Az emberiség történetében elérkezett az a pillanat, amikor szembe kell nézni a társadalom öregedésével. 2009-ben a 60. életévüket betöltötték több, mint 700 millióan voltak és az ENSZ becslése szerint 2050-re számuk eléri a 2 milliárdot. Az EU népességének öregedése a leggyorsabb ütemű. Becslések szerint a 65 év felettiak 2008-as 17,1%-os aránya 2060-ra eléri a 30%-ot, a 80 év felettiak aránya pedig megháromszorozódik ugyanezen idő alatt (ENSZ 2009, Európai Parlament 2010).

Walker (2006) szerint a jogalkotók az idősekre inaktív, másoktól függő, produktívás mentes passzív tárgyakként tekintenek. Ennek a mélységesen negatív megítélésnek az ellensúlyozására a WHO 2012-t az „Active Aging” évének nyilvánította Európában, annak érdekében, hogy támogassák az idős embereket és hangsúlyozzák társadalomban betöltött szerepüket (Age Platform Europe 2011).

Ney (2005) szerint az idősek bevonása a társadalmi, politikai és gazdasági életbe csökkentheti elszigeteltségüket.

A FUTURAGE csoport (2011) kutatása kiemeli, hogy az élethosszig tartó tanulás koncepciójába jobban be kell vonni az idős embereket, el kell érni, hogy növekedjen azok száma, akik rész vesznek valamilyen képzésben, ebben az életszakaszban is.

Az aktív korú felnőttekhez viszonyítva az idősek alulreprezentáltak az élethosszig tartó tanulásban, pedig a koncepciót nem csak fiatalok számára fejlesztették ki. Az idősek éppúgy szeretnék részt venni benne. A különböző képzések számos pozitív hatást gyakorolhatnak az életminőség javulására, az oly sokat kutatott memóriára és nem utolsósorban az egészség megőrzésére (Principi–Lamura 2009; Da Silva–Yassuda 2009; Mackey–Sachs 2012; Park 2011; Small 2012; Fenwick 2012; Van Rooij 2012; Ferraro et al. 2009).

3. Anyag és módszer

A szekunder vizsgálat keretében feltártuk a Nyugdíjas Egyetem részvételi adatait annak 2011-es indulásáig visszamenőleg. A résztvevők korcsoport és nemek szerinti megoszlását összevetettük a KSH 2017-es demográfiai adataival. Vizsgáltuk, hogy a regisztrált résztvevők milyen arányban teljesítik az oklevél megszerzéséhez szükséges óralátogatási követelményeket, valamint azok arányát, akik minden előadáson részt vesznek.

Az adatok feldolgozása, az eredmények grafikonokon történő ábrázolása ebben az esetben is a Microsoft Excel program segítségével valósult meg.

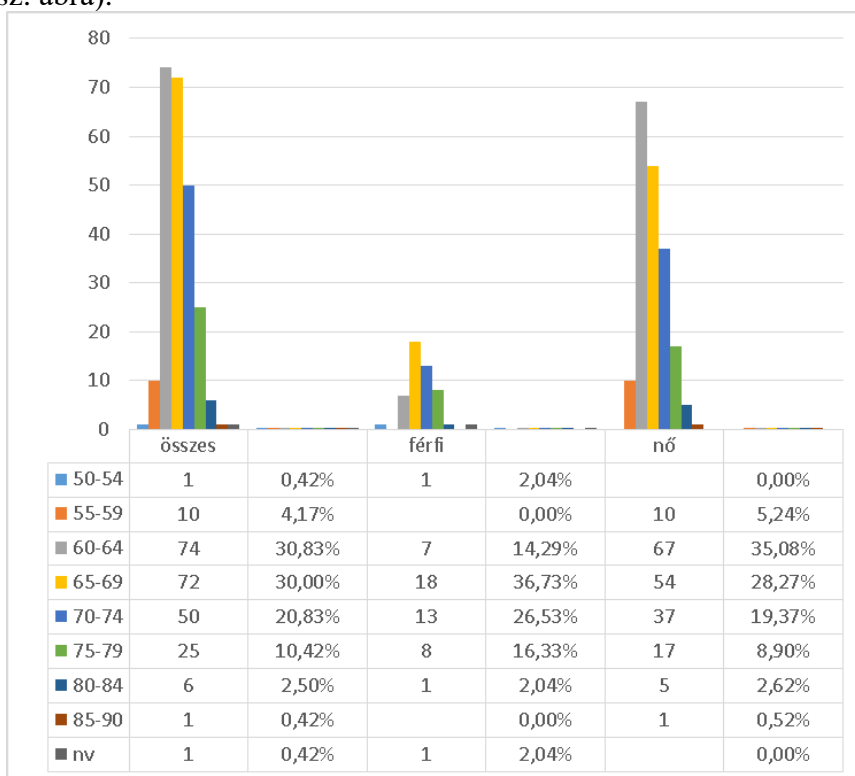
A primer vizsgálat elvégzéséhez 2018 novemberében kérdőíves adatgyűjtést végeztünk a Nyugdíjas Egyetem hallgatói körében. Az alkalmazott kérdőív 19 kérdésből állt, melyek között egy teljesen nyitott kérdés szerepelt, a fennmaradó zárt kérdések között szerepeltek dichotóm kérdések, többkimenetelű szelektív, valamint egyetértési Likert-skála típusúak.

A kiértékelés során meghatároztuk, a tipikus senior hallgató demográfiai paramétereit, az elsődleges információszerzési preferenciáit, kapcsolatteremtési hajlandóságát, érdeklődési körét, megelégedettségi mutatóit.

Az adatok feldolgozása, az eredmények grafikonokon történő ábrázolása Microsoft Excel program segítségével valósult meg.

4. Eredmények

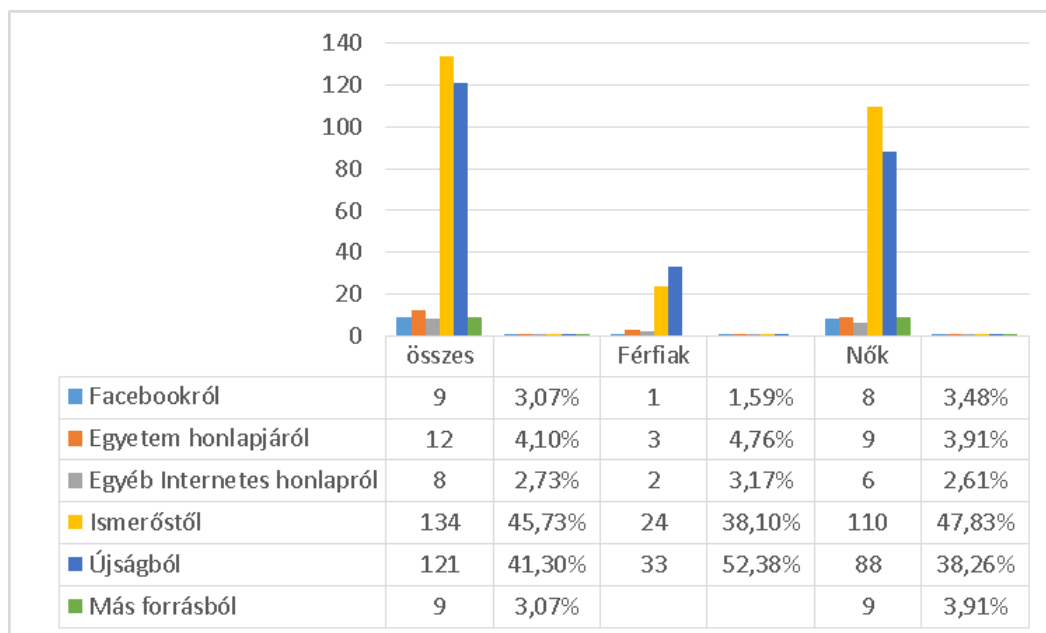
A demográfiai adatok elemzése alapján elmondható, hogy a válaszadók 80%-a (191 fő) nő és 20%-uk (49 fő) férfi. A KSH által használt korcsoport szerinti besorolás alapján a Nyugdíjas Egyetemet látogatók a teljes sokaságot vizsgálva a 60-74 évesek (több, mint a teljes sokaság 80%-a), a hölgyek körében a 60-69 éves (több, mint az összes nő 63%-a) az urak körében pedig a 65-74 éves (több, mint az összes férfi 63%-a) korosztály képviselői fordulnak elő legnagyobb számban (1. sz. ábra).

1. sz. ábra: A Nyugdíjas Egyetem hallgatóinak nem és korcsoport szerinti megoszlása (Forrás: saját adatok)

Az összes hallgató adatait vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az érettségivel, vagy annál magasabb végzettséggel rendelkezők aránya összesítve 72%-ot tesz ki, ebből csupán 21%-nak van felsőfokú végzettsége (17%-nak főiskolai, 4%-nak egyetemi). A csak érettségivel rendelkezők aránya 36% és a válaszadók 15%-nak technikumi végzettsége van. A szakmunkás végzettségűek a hallgatók 21%-át teszik ki és 6%-ban találunk olyan hallgatókat, akik legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános, vagy kevesebb.

A kérdőíves megkeresés során informálódunk arról is, hogy a résztvevők honnan értesültek a rendezvényről. A válaszokat összesítve és nemek szerinti bontásban a 2. sz. ábra mutatja be.

2. sz. ábra: Jellemző információszerzési csatornák használatának alakulása nemek szerinti bontásban (Forrás: saját adatok)

A beérkező válaszok szerint a megkérdezettek több, mint egy forrást jelöltek meg arra a kérdésre, hogy honnan/kitől értesültek a Nyugdíjas Egyetemről.

Akár összesítve, akár nemek szerinti bontásban vizsgáljuk az adatokat egyaránt kitűnik, hogy a vizsgált sokaság által reprezentált korosztály számára az elsődleges információszerzési források az ismerősök és az írott sajtó.

Érdekes megjegyezni, hogy az Egyetem honlapját is megjelölte a válaszadók 4,1%-a, holott a honlapra csak a 2018/19-es tanév őszén került fel a Nyugdíjas Egyetem menüpont, mikorra már lezárult a regisztrációs időszak.

A két fő csatornát – az ismerősöket és a nyomtatott sajtótermékeket – érdemes nemek szerinti bontásban is megvizsgálni. A hölgyek majdnem fele (47,83%) az ismerősöket jelölte meg elsődleges információ forrásként, az uraknál az újság (52,38%) végzett az első helyen.

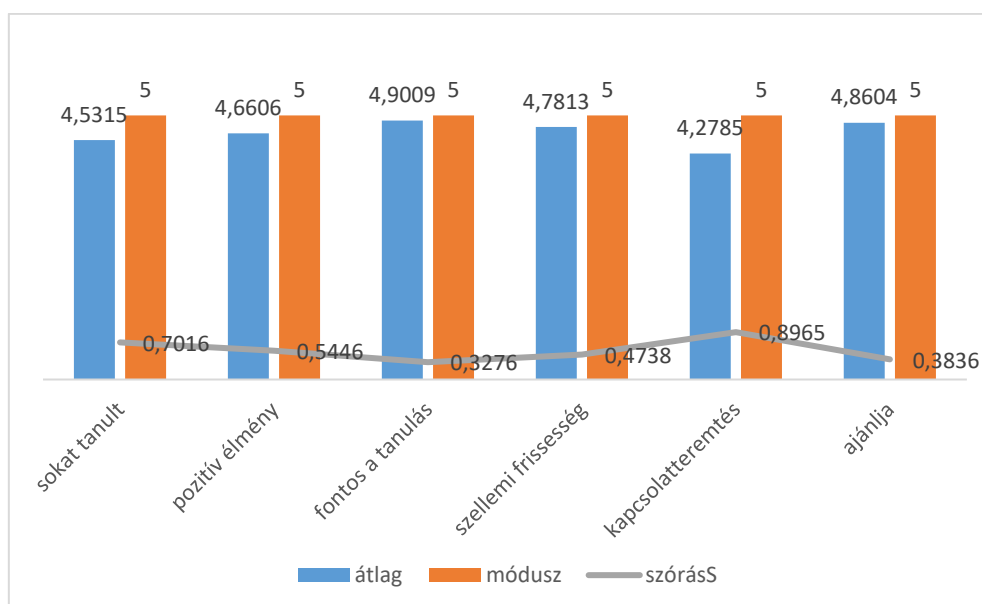
A Nyugdíjas Egyetemet látogatók által reprezentált korosztály a 60-74 évesek csoportja elsődlegesen az írott sajtóból és ismerősök, barátok útján szerzett tudomást a rendezvényről. Az urak inkább az újságokból, a hölgyek inkább az ismerősöktől tájékozódtak ebben a kérdésben.

Érdeemes a rendezvény egyes előadásainak beharangozását, illetve a nyomon követést elsődlegesen a nyomtatott sajtóban megtenni, de annak érdekében, hogy a frissen nyugdíjba

vonulókat is el tudja érni a rendezvény nem szabad megfeledkezni az internetes portálokról és közösségi oldalakról sem. Hiszen várhatóan ezek előtérbe fognak kerülni pár éven belül.

Ahhoz, hogy képet kapjunk a hallgatók megelégedettségi szintjéről a rendezvényvel kapcsolatban a kérdőívben megfogalmaztuk erre vonatkozóan 6 állítást és arra kértük a válaszadókat, hogy a Likert-skála alapján adják meg, mennyire értenek egyet ezekkel. A válaszok értékelése az átlag a módusz és a szórás alapján a 3. sz. ábrán látható. A megfogalmazott állítások pedig a következők voltak:

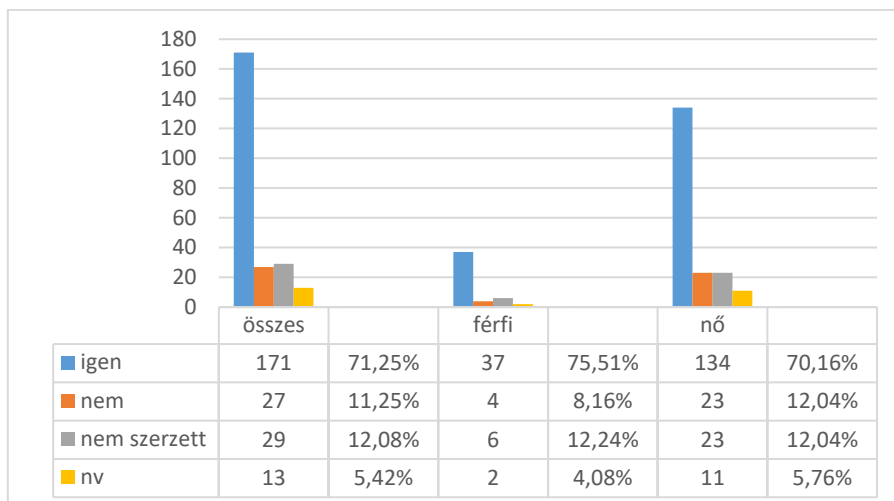
- A Nyugdíjas Egyetem előadásaiból sokat tanultam.
- A Nyugdíjas Egyetemen sok pozitív élménnyel gazdagodtam.
- Szerintem fontos, hogy nyugdíjasként is új dolgokat tanuljak.
- A Nyugdíjas Egyetem egy olyan hely, amely segít a szellemi frissesség megőrzésében.
- A Nyugdíjas Egyetemen új barátokat/ismerősöket lehet szerezni.
- A Nyugdíjas Egyetemet másnak is szívesen ajánlom.

3. sz. ábra: Megelégedettségi vizsgálat
(Forrás: saját adatok)

Az irodalmi adatokkal összhangban elmondható, hogy a Nyugdíjas Egyetem pozitív hatást gyakorol a hallgatók életminőségére azáltal, hogy egyrészt lehetőséget nyújt a tanulásra, alkalmat kínál arra, hogy az idősök pozitív élményekkel gazdagodjanak, kapcsolatokat építsenek és megőrizzék szellemi frissességüket. Leginkább abban értettek egyet a válaszadók, hogy a tanulás nyugdíjasként is fontos és a Nyugdíjas Egyetem látogatása hozzásegíti őket szellemi frissességük megőrzéséhez. Az új kapcsolatok kiépítésének lehetőségével kapcsolatban oszlanak meg a leginkább a vélemények a szórás alapján, de ez természetesen az egyének kapcsolatteremtési hajlandóságának, új emberek felé való nyitottságának is erősen függvénye. A rendezvény sikerét, magas színvonalát egyértelműen megmutatja, hogy a válaszadók szívesen ajánlják azt.

Megkérdeztük a hallgatókat arról is, hogy a Nyugdíjas Egyetemen szerzett ismerősökkel tartják-e a kapcsolatot a rendezvényen kívül is. A válaszokat összesítve, valamint nemenként megoszlásban a 4. sz. ábra mutatja be.

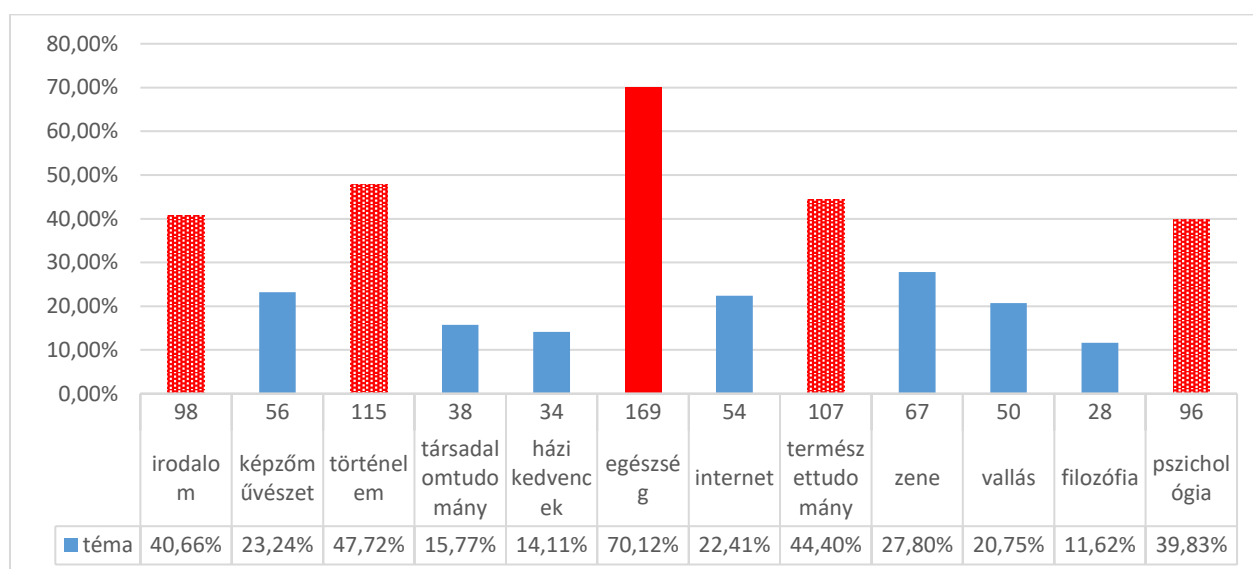

4. sz. ábra: A kapcsolattartás intenzitása a Nyugdíjas Egyetem hallgatói között a rendezvényen kívül
 (Forrás: saját adatok)

Akár nemenként, akár összességében vizsgáljuk a válaszokat, azt az eredményt kapjuk, hogy a hallgatók több, mint 70%-a tartja a kapcsolatot azokkal az ismerősökkel, barátokkal, akikkel a Nyugdíjas Egyetemen ismerkedett meg. Csupán 12%-uk érzi úgy, hogy nem szerzett ismerősöket, barátokat a rendezvény látogatása során.

A Nyugdíjas Egyetem lehetőséget nyújt az időseknek arra, hogy új ismeretségeket kössenek, alkalmat biztosít a társas interakciókra és ezeken keresztül közvetve hozzájárulhat ahhoz, hogy különösen az egyszemélyes háztartásban élő szépkorúak elmagányosodásának megelőzéséhez. Nagyon magas (több mint 70%) arányban a rendezvényen kötött ismeretségek, barátságok átlépik a Nyugdíjas Egyetem kapuját és beépülnek a résztvevők mindennapjaiba, aminek kiemelt jelentősége van az időskori depresszió kialakulásának megelőzésében is.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a Nyugdíjas Egyetem hallgatói milyen területekről érkező előadásokat hallgatnának legszívesebben. A több válasz megjelölését megengedő kérdésnél 12 területet soroltunk fel, az ezekre érkezett válaszok összesítését az 5. sz. ábra mutatja be.

5. sz. ábra: Milyen témákat preferálnak a Nyugdíjas Egyetem hallgatói
 (Forrás: saját adatok)

A megkérdezettek átlagosan négy (3,78) válaszlehetőséget jelöltek meg. Leginkább az egészség (70,12%) és legkevésbé a filozófia (11,62%) érdekli a hallgatókat.

A legnagyobb érdeklődésre számot tartó területeket piros színnel jelöltük a grafikonon. A vizsgált sokaság válaszai alapján az öt preferált témakör a jelölés sorrendjében az egészség, a történelem, a természettudomány, az irodalom és a pszichológia. Érdeemes lenne ezekről a területekről (ha nem is mindegyikről minden tanévben) egyet-egyét a programba beépíteni és a másodlagos érdeklődési körbe tartozó témákkal (zene, képzőművészet, internet, vallás) vegyesen kialakítani a tanév szerkezetét. Javasolható azoknak az előadásoknak a számát mérsékelni, amiről csak a szervezők gondolják, hogy érdekes lehet a Nyugdíjas Egyetem hallgatói számára.

5. Következtetések és javaslatok

A beérkezett válaszok alapján érdemes megfontolni olyan előadások beiktatását a programba, amelyek valamilyen aktivitást igényelnek a hallgatóság részéről. Ennek az lehet az akadálya, hogy a nagy létszám korlátozza az előadó ilyen irányú lehetőségeit. Esetleg közelítve a más országokban bevált gyakorlathoz kisebb csoportoknak lehetne fórumokat meghirdetni, ahol az aktív közreműködésre nagyobb teret lehet biztosítani.

Javasolható, hogy a jövőben úgy záruljanak az egyes alkalmak, hogy az előadó megfogalmaz pár kérdést, melyre a hallgatók válaszolhatnak, így a „számonkérés” igénye és az előadások interaktívabbá tétele is megvalósulhatna.

A senior hallgatók számára is be lehet tudományos munkákat mutatni, ha az előadó képes a tényeket közérthető és szórakoztató formában a hallgatóság elé tárni. Nem a releváns információkat elvéve tartalmazó, ellenben hangzatos előadás az, amit a hallgatók igazán érdekesnek és jónak tartanak.

A vizsgált sokaság válaszai alapján az öt preferált témakör a jelölés sorrendjében az egészség, a történelem, a természettudomány, az irodalom és a pszichológia. Érdeemes lenne ezekről a területekről (ha nem is mindegyikről minden tanévben) egyet-egyét a programba beépíteni és a másodlagos érdeklődési körbe tartozó témákkal (zene, képzőművészet, internet, vallás) vegyesen kialakítani a tanév szerkezetét. Javasolható azoknak az előadásoknak a számát mérsékelni, amiről csak a szervezők gondolják, hogy érdekes lehet a Nyugdíjas Egyetem hallgatói számára.

Jelen formájában a Nyugdíjas Egyetem csak kismértékben szolgálja az élethosszig tartó tanulást, hiszen lebonyolításának módja inkább egy ismeretterjesztő programnak felel meg, nem pedig képzésnek. Ahhoz, hogy ezt a kritériumot teljesítse a rendezvény, jelentős átalakításra lenne szükség, ami a szervezők munkáját nagyban nehezítené. Komoly feladat lenne az urak érdeklődésének felkeltése, hiszen a nemek szerinti megoszlás egyértelműen megmutatja, hogy őket nem érdekli jelen formájában a program. Feltehetőleg szívesebben vennének részt olyan tematikus kurzusokon, amik egy szűkebb témát járnak körül részletesebben, kisebb hallgatói létszámmal. Ilyen speciális területek lehetnek pl.: műszaki ismereteket felölelő, ökonómiai, politikai, természettudományos ismeretek. De ennek feltárása alapos vizsgálatot és jelentős erőforrásokat igényelne.

A vizsgálatok eredményéből az is kiderült, hogy a kapcsolattartás fontos szempont a rendezvény látogatásakor az időseknek. Az elszigetelődöttség érzésének elkerülését is segítené a kisebb csoportok kialakítása, ahol a hasonló érdeklődésű emberek találkozhatnak, köthetnének új ismeretéseket. A csoporthoz való tartozás, a közös cél (a kurzus teljesítése) komoly motivációt jelenthetne a nyugdíjasoknak. Ez erősítené bennük azt az érzést is, hogy ők, noha már inaktívak a munkaerőpiac szempontjából, még mindig hasznos tagjai a társadalomnak, hiszen értik a körülöttük zajló folyamatokat, lépést tudnak tartani a fejlődéssel

és a gyerekeikkel, unokáikkal tudnak olyan témákról is beszélgetni, amik a fiatalabb generációkat foglalkoztatja.

A Nyugdíjas Egyetem ilyen jellegű átszervezése nagyon nagy feladat lenne, rengeteg munkát és erőforrást igényelne, de ha azt a demográfiai folyamatot nézzük, hogy a társadalom milyen mértékben öregszik, érdemes lenne ebbe az irányba elmozdítani a rendezvényt.

Irodalom

- Age Platform Europe, European Commission & Committee of the Regions 2011. *How to promote active ageing in Europe*. EU support to local and regional actors.
- Beller, M.–Or, E. 1998. The Crossroads between Lifelong Learning and Information Technology: A Challenge Facing Leading Universities. *JCMC* 4 (2): 345–350.
- Bryce, J.–Frigo, T.–Mckenzie, P.–Withers, G. 2000. *The Era of Lifelong Learning: Implications for Secondary Schools*. Australian Council for Educational Research, ACER Publishing 6.
- Chen, T. 2003. Recommendations for creating and maintaining effective networked learning communities: a review of the literature. *International Journal of Instructional Media* 30(1): 35–44.
- Colardyn, D.–Bjornavold, J. 2004. Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education* 39(1): 69–89.
- Da Silva, H.S.–Yassuda, M.S. 2009. Memory training for older adults with low education: mental images versus categorization. *Educational Gerontology* 35(10): 890–905.
- Dunn, E. 2003. *Life Through Learning; Learning Through Life, The Lifelong Learning Strategy for Scotland*. Summary: 3.
- European Parliament 2010. *Report on the role of women in an ageing society*. Brussel: Committee on Women's Rights and Gender Equality.
- Fenwick, T. 2012. Learning among older professional workers: Knowledge strategies and knowledge orientations. *Vocations and learning* 5(3): 203–223.
- Ferraro, K.F.–Shippee, P.T.–Schafer, M.K. 2009. Cumulative inequality theory for research on aging and the life course. In: Bengtson, V.L.–Gans, D.–Putney, N.M.–Silverstein, M. (Eds.) *Handbook of theories of aging* (2nd ed). New York: Springer, 413–433.
- Foster, S. E. 1988. *Professionalization of the adult literacy workforce*. Southport institute for policy analysis, Connecticut, USA. (ERIC Document, ED 302680.)
- Friesen, N.–Anderson, T. 2004. Interaction for lifelong learning. *British Journal of Educational Technology* 35(6): 679–687.
- Futurage 2011. *A roadmap for European ageing research*.
- Laal, M.–Laal, A.–Aliramei, A. 2014. Continuing education; lifelong learning. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences* 116: 4052–4056.
- Laal, M.–Salamati, P. 2012 Lifelong learning; why do we need it? *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences* 31: 3994–4003.
- Laal, M. 2011. Impact of technology on lifelong learning. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences* 28: 439–443.
- Longworth, N.–Davies, W. K. 1996. *Lifelong Learning: New Vision, New Implications, New Roles for People, Organizations, Nations and Communities in the 21st Century*. London: Kogan page Publishing: 22.
- Mackey, A.–Sachs, R. 2012. Older learners in SLA research: a first look at working memory, feedback, and L2 development. *Language Learning* 62(3): 704–740.

- Ney, S. 2005. Active Ageing Policy in Europe: Between Path Dependency and Path Departure. *Ageing International* 30(4): 325–342.
- Park, M. 2011. Effects of interactive pictorial education on community dwelling older adult's self-efficacy and knowledge for safe medication. *Journal of Korean Academy of Nursing* 41(6): 795–804.
- Pierce, W. L. 1993. *Professionalization of adult basic education*. CE 064 991-994. University of Southern Mississippi, Hattiesburg; USA. (ERIC document, ED 363751), 216–223.
- Principi, A.–Lamura, G. 2009. Education for older people in Italy. *Educational Gerontology* 35(3): 246–259.
- Rojvithee, A. 2005. *Introduction; Definition of Lifelong Learning*. Global forum on Education: The challenges for Education in a Global Economies. Paris OECD
- Small, L.F. 2012. What older adults know about HIV/AIDS: Lessons from an HIV/AIDS Education program. *Educational Gerontology* 36(1): 26–45.
- The United Nations 2009. *World Population Ageing 2009*.
- Van Rooij, S.W. 2012. Training older workers: lessons learned, unlearned and relearned from the field of instructional design. *Human Resource Management* 51(2): 281–298.
- Walker, A. 2006. Reexamining the Political Economy of Aging: Understanding the Structure/Agency Tension. In Baars, J.–Dannefer, D.–Phillipson C. (Eds). *Aging, Globalization and Inequality: the New Critical Gerontology*. Amityville, New York: Baywood, 59–80.